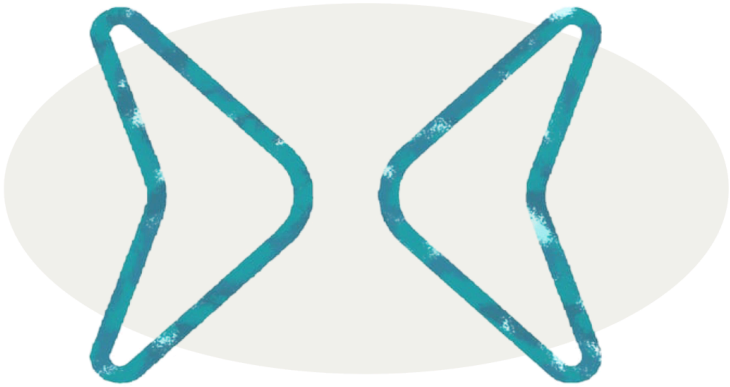

När lika i värdighet blev allas lika värde

Det finns formuleringar som är så ofta upprepade att vi till slut slutar höra vad de betyder. ”Alla människors lika värde” är en sådan formulering. Den används i högtidstal, partiprogram, läroplaner, myndighetsdokument och debattartiklar. Den fungerar som moralisk slutpunkt: Här står vi. Här går gränsen. Här börjar anständigheten.

Men tänk om själva formuleringen är olycklig? Tänk om den inte bara är en vacker sammanfattning av humanismens kärna, utan också en språklig förskjutning som har gjort svensk politik mer förvirrad?

Första artikeln i FN:s allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna lyder på engelska: ”All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood.” Den svenska översättningen lyder: ”Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De har utrustats med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av gemenskap.”

Det centrala ordet är dignity – värdighet. På svenska har det blivit: ”Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter.” Skillnaden kan verka liten, men den är avgörande.

Värdighet är något absolut. Den tillkommer människan i kraft av att hon är människa. Den kan kränkas, men inte graderas. Den kan respekteras eller förnekas, men inte mätas. Värde, däremot är ett jämförande begrepp. Vi värderar saker, insatser, prestationer, egenskaper och resultat. Vi säger att något är mer eller mindre värdefullt. Värde öppnar för rangordning. Värdighet stänger den dörren.

När ”dignity” översätts till värde uppstår därför ett problem. Den moraliska principen blir oklar. Om alla människor verkligen har samma värde, vad betyder det då i ett samhälle där människor faktiskt värderas olika varje dag? Vi ger olika lön, olika betyg, olika uppdrag, olika förtroende och olika ansvar. Vi röstar fram vissa, anställer andra, befordrar några och säger nej till många. Vårt samhälle är fullt av bedömningar, urval och hierarkier. Det måste vara det. Ett komplext samhälle kan inte fungera utan ansvarsfördelning, meritprövning och skillnader i befogenheter. Meritokrati är en central grundbult i ett välfungerande samhälle.

Men om vi samtidigt säger att människors lika värde är politikens grund, hamnar vi lätt i en återvändsgränd. Då riskerar varje skillnad i utfall att tolkas som ett hot mot människovärdet. Skillnader i inkomst, utbildning, status, boende, trygghet och hälsa blir inte bara sociala problem att hantera.

De blir moraliska bevis på att samhället inte erkänner alla människor som lika mycket värda.

Det är här mycket av den svenska jämlikhetsdebatten har fastnat, vilket jag hoppas kunna förklara närmare i tre kommande krönikor.

MAGNUS HENREKSON

OM

Magnus Henrekson är professor i nationalekonomi och senior forskare vid Institutet för Näringslivsforskning (IFN).

Samhälle